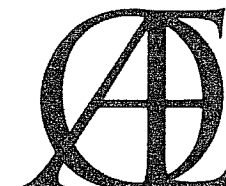

Csákány Béla

Hét évszázad magyar költői

1. Mely könyvek voltak az ön életében meghatározó jelentőségűek, s kiknek köszönheti a könyvekhez fűződő kapcsolatát?

Majdnem Ádámgig-Éváig vissza kell mennem, de az első világháború előtti évekig mindenképpen. Édesapám székely földműves család tizenegyedik – utolsó előtti – gyermekeként a háromszéki Bita községben nő fel, a Feketeügy partján. A hatodik elemi után otthon földészkedik (ezt a szót Tőle tanultam), miközben „hol lehet altiszt, azt kutatja”. Tizennyolc évesen pénzügyőrnek áll Kolozsvárt. Hamarosan jön Szarajevó, s apám honvédként négy évet szolgál Galíciában. A háború végén visszatér Kolozsvárra. Ott éri a felszólítás: esküdjön fel a román királyra, vagy azonnal hagyja el Erdélyt. Magyar köztisztviselők ezreivel, köztük a később Szegeden menedéket talált Ferencz József Tudományegyetem tanáraival együtt a második utat választja. Így került Békés megyébe, s hosszú legényélet után, amelynek során a legénységgel járó kísértések elől sem tért ki, Gyulán házasodik meg. A harmincas évek második felében aztán nyiladozó eszű kisgyereke eme kísértések egyikének tárgyi bizonyítékait is felfedezi a családi ruhásszekrény felső polcán. Mintegy ötven könyvről van szó, amelyek közül az elsők megvásárlására élelmes könyvügynökök még nőtlen, s ezért könnyebben behálózható pénzügyőr-altiszt korában bírták rá jó apját. Olykor-olykor azután későbbi házasember korában is áldozatukká vált.

Az említett kisgyerek – aki ma én vagyok – történetesen olvasni is tudott ekkor már valamicskét. Amikor ugyanis édesanyám négy éves koromban kissé elképedve tapasztalta, hogy a Függetlenség című napilapban egy-két nagybetűs szóttagot ki is tudok mondani. Ő sem tudott ellenállni egyfajta kísértésnek: megtanított az összes betűkre. Így aztán, noha rendesen írni mindmáig nem tanultam meg, olvasni azóta is elég jól tudok. És habár a szekrényben rejtőzködő könyvek nagy része még évekig tilalmas volt számomra – „te azt úgysem érted!” –, olvasó és olvasnivaló első nagy találkozása mégis megtörtént.

Apám könyvei jórészt ma is megvannak. Többnyire szépirodalom, majdnem mind a javából. Rövid ízelítő listájukból: az Erdélyi Szépművészeti Céh kiadásában Kós Károly, Nyíró József, Makkai Sándor, Székely Mózes művei; a Révai Irodalmi Műintézet Magyar Mesgyén sorozatából a fiatal Tersánszky Józsi Jenő, Pap Károly, Enczi Endre, Dékány András egy-egy könyve; a Franklin Társulat Olasz-Magyar Könyvtárából két Nobel-díjas, Luigi Pirandello és Grazia Deledda regénye, meg egy hajdani újságíró, Benito Mussolini életrajza testvéréről; aztán az Athenaeum kiskalákú kék-arany regényei sok-sok szerzőtől, kezdve Sinclair Lewis-szal Móricz Zsigmondon át egészen Valentin Katajevig.

A könyvek nagy részét gyerekként olvastam. Különösen azokat faltam adódó alkalmakkor, amelyek minősítése „nem neked való” volt, például Karácsony Benő és Szántó György erotikában sem szűkölködő könyveit. Ezek kiadásának felelőssége ugyancsak az Erdélyi Szépművészeti Céh terhelte. A legizgalmasabbnak, érdekes módon, mégis H.G. Wells klasszikus népszerűsítő könyvét, A világtörténet alapvonalaival találtam. Visszapillantva ez nem is meglepő, ha arra gondolok, hogy Wells egymaga volt – vagy tán még több – az angoloknak, ami Karinthy Frigyes és Móra Ferenc együtt nekünk; márpedig az utóbbiakról fiatal felnőttkorom sok nagy olvasmány élményét kaptam.

Szerencsém volt tehát: egyszerű emberek gyermekének születtem, de szüleim nemcsak az életet adták, hanem az első könyveket is. Így lettem olyan „sikerese” az elemi iskolában, hogy tíz éves koromban azt mondhatták: „Ha rámege is a kis föld, ez a gyerek akkor is tanulni fog!” Apám azidőtájt, a duplán számító háborús évek, meg az 1940-ban felújított erdélyi szolgálat után már nyugdíjba meendő volt, a kis föld az élete munkájával összekuporgatott 2800 négyesögölt jelentett Gyula határában. A század derekán végbement rendszerváltás sajátosságai következtében tényleg igazuk lett, ha nem is pontosan úgy, ahogyan gondolták.

5. Ha hosszabb időre elutazna, melyik három könyvet vinné magával és miért azokat?

A válaszhoz folytatom az előző történetet. Tízévesen a gyulai római katolikus Karácsonyi János Főreálgimnázium diákja lettem. Ennek öröme nagymamám megajándékozott a Károli-biblia 1942-es kiadású, kisméretű, de vastag, háborús papírra nyomott kiadásával. Kevés református gyerek volt a „gimiben”, összetartó csapat alakult belőlünk Kertész Andor negyedikes – azaz tizennégy éves – nagydiák vezetésével. Kiskollégistáknak neveztek magunkat. Bandira felnéztünk, mint jó tanulóra, jó tornászra és sok-sok játék ismerőjére. Tőle hallottunk egy hatodikos kálvinista hitsorsosunk nagy teljesítményéről: az a fiú végigolvasta a Bibliát! Társaimmal együtt hüledeztem, de amellett tüstént elhatároztam: ezt én is megcsinálom. Titokban tartva tervemet a többiek előtt, nekiláttam a nagy próbának, napi egy-egy részt olvasva a Teremtés, majd a Kijövetel könyvéből. Felmértem ugyanis, hogy ilyen tempóban ötödikes koromra végzek a Szentírással! Ám, hogy stílusos legyek – ember tervez, Isten végez... Az izgalmas bibliai történeteket élvezettel olvastam, a tizenötös villanykörte fényénél a tervet néha még túl is teljesítettem, hamar eljutottam azonban a szent sátor tüzetes leírásához, meg a papszentelés módozatainak taglalásához. Ezen helyenként már csak le-leragadó szemmel rágtam át magam, miközben ráadásul édesanyám együttlérését is el kellett szenvednem: „Mondtam én, hogy kicsi vagy még hozzá...”

Kénytelen-kelletlen tervmódosításra fanyalodtam. Abbahagytam az Ótestamentumot, de belefogtam az újba. Ez már elérhető célnak bizonyult. Bár Pál apostol leveleinek magaslatain nem könnyen vergődtem át, a befejezés kárpótolt a nehézségekért. A Jelenések könyvének az iskolai könyvtárban akkortájt felfedezett Verne-könyvek sem lehettek érdekesebbek. A tervet sikeresen teljesítettem: másodikos korom végére elolvastam az Újszövetséget! Ezzel osztálytársaimnak is eldicsekedtem. Nem is kételkedtek benne, mert szívósságomnak volt egy nem mellékes hozadéka. Kertész Bandi két ízben is rendezett aranymondás-kereső bibliaversenyt a kiskollégisták számára, s azt mindkét alkalommal én nyertem meg.

Azóta 57 év telt el, de az Ótestamentumot azóta sem folytattam istenigazából. Bele-bele olvastam, persze, idegen nyelveken is beszereztem, hogy utána nézhessek egynek-másnak, hiszen tudom, hogy más népek irodalmi nyelvének forrása a Szentírás. És nem csupán X-szent írás, hanem a világirodalomnak is egyik csúcsa. De a teljes szöveggel mindmáig tartozom magamnak. Hogy ezt az adósságot lerójam, a három könyv egyikének a Bibliát választanám.

Második választásom egy nagyon kevesek által ismert könyv lenne. Egy szakkönyv, amely egyébként a maga módján ugyancsak biblia, szűkebb szakterületének alapkönyve. Csak valamicskével újabb keletű: alig húsz esztendeje jelent meg Londonban. Címét magyarra talán így fordíthatnánk: „A nyereség útjai”. Amerikai és angol szerzői, Elwyn Berlekamp, John Conway és Richard Guy több mint nyolcszáz oldalt szentelnek a játékok matematikájának, játékosan, humorral, de olyan tömörséggel, hogy némelyik bekezdés megértése és részletes kidolgozása után az erre vállalkozott tanárjelölt elégedetten sóhajtott fel: „Hát akkor meg is van a szakdolgozatom...”

Ez a könyv, éppúgy mint a Biblia, nem igazán arra való, hogy mielőbb végigolvassuk. Én már egy évtizede meg lehetős rendszerességgel izlelgetem, cikkeket és könyvet is írtam a benne felbukkanó témákból, és mégis mindig találok benne újat: rejtvényt, humort, tudományt. Matematikakönyvről lévén szó, magától értetődik, hogy nem ajánlhatom mindenkinek – nem ajánlom hát senkinek. Csak egy apróságot mondok el, amelyből talán kiderül, miért lehet egy ilyesfajta könyvet nemcsak értékelni, hanem szeretni is. Alain Resnais hajdan híres filmje, a „Távol Marienbadban” főszereplői egy egyszerű kis játékot játszanak gyufákkal. Berlekamp, Conway és Guy könyvéből kiderül, hogy az a játék a legszorosabb kapcsolatban van az „aranymetszéssel”. Így nevezik a titokzatos arányt, amely nagy alkotók műveiben – a Parthenon építőtől Bartók Béláig – évezredek át újra meg újra megjelenik.

A harmadik könyv, amelyet útitársul választanék, a valóságban nem létezik, vagy hogy hívebb maradjak az igazsághoz, létezik ugyan, de nem egyetlen könyv. Ez a magyar költészet antológiája. „Hét évszázad magyar versei” az egyik ilyen gyűjtemény, jó három és fél ezer oldalon. Legutóbbi, ötödik kiadásában – ez van a könyvespolcomon – majdnem minden benne van, ami húsz évvel ezelőtt benne lehetett. Valamivel több van benne, mint amennyinek húsz évvel ezelőtt feltétlenül benne kellett lennie. És nincs benne semmi, amiről a magyar irodalom akkori tudós quadrumvirei – Király István, Klaniczay Tibor, Pándi Pál és Szabolcsi Miklós – azt ítélték, hogy nem lehet benne. Fölöslegeivel és hiányaival együtt a maga módján ez a könyv is biblia. Vagyis inkább ótestamentom: nem tartalmazhatja az utolsó két évtized termését, amellet hiányzik belőle az Egy mondat a zsarnokságról, hiányzik szőröstül-bőröstül Faludy és még sokan mások.

Az új bibliát – s benne az újtestamentomot – Kovács Sándor Iván és Lakatos István Németh G. Béla segítségével gyűjtötte össze és adta ki pár évvel ezelőtt „Hét évszázad magyar költői” címmel. Terjedelmében, tartalmában elődjéhez hasonló módon jó könyv: „vonz... mert a jó sajátja, míg bűne a koré, mely szülte őt.” Talán igazságtalan lenne azt mondani, hogy ez a szép könyv a jobb szemén át tekint a magyar költészetre, hasonlóan elődjéhez, amely ugyancsak egy szemmel nézte. Mégsem véletlen, hogy ez az olcsó metafora eszembe jutott, és nem is haszontalan. Hiszen a dolgokat csak akkor tudjuk értelmesen elhelyezni a környező világban, ha bal szemünket is, meg a jobbot is egyszerre használjuk. Aki próbált már cernát tübe fűzni egy szemmel – bármelyikkel –, az tudja, mire gondolok. Így hát számomra a Versek és a Költők együtt lenne az a binokli, amelyen keresztül messze földön laktomban tudatosan gyönyörködnék anyanyelvem csúcsaiban. (És mosolyognék vagy bosszankodnék azokon az erős felindulásban, vagy előre megfontolt szándékkal elkövetett, felnőttek tollából kicsúszott zsenyéken, amelyek bizonyára egyetlen antológiából sem hiányozhatnak...)

Fischer Ernő rajza